

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

5-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Ismoilov Ubaydulla Mamat o'g'li</i> OHANGARON VODIYSI AHOLISINING QADIMGI VA O'RTA ASRLAR DAVRI MAFKURAVIY DUNIYO (SUYURLITEPA YODGORLIGIDAN TOPILGAN MODDIY MANBALAR ASOSIDA)	16-26
<i>Elmurotov, Bahodir Abdugapporovich</i> KALTAMINOR MADANIYATINING GENEZISI MASALALARI	27-33
<i>Nafiddinova, Xosiyat Ravshanovna</i> OILAVIY MAROSIMLAR VA ULARNING TARIXIY ADABIYOTLARDA YORITILISHI	34-37
<i>Eshmo'minov, Ozodbek Ziyodulla o'g'li</i> DEMOGRAFIK JARAYONLARNING BORISHI: SURXON VOHASI MISOLIDA (1925-1946 YY.)	38-41
<i>Akobirov, Mirjalol Ximmatovich</i> SULTON JALOLIDDIN MANGUBERDINING YAQIN SHARQ VA KICHIK OSIYO DAVLATLARI BILAN DIPLOMATIK ALOQALARI	42-46
<i>Маматалиева Сурайё Бобомуратовна</i> ШИША ВА ШИШАСОЗЛИК ТАРИХШУНОСЛИГИ	47-52
<i>Далакьян, Жанна Сейрановна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ ВОЗМОЖНЫЕ ПУТИ РЕШЕНИЯ	53-56

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Эргашев, Рахматулла Хидирович, Узақов, Жамшид Норбоевич</i> ЗИЁРАТ ТУРИЗМ ТАРМОҒИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОЙ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ	57-62
<i>Очилов, Фарходжон Шавкатжон ўғли</i> БАҲОЛАНГАН МАЖБУРИЯТЛАР АУДИТИДА ИЧКИ НАЗОРАТ ТИЗИМИНИ ЎРГАНИШ ҲАМДА БАҲОЛАШ	63-71
<i>Raxmatov, Adxam Itolmasovich</i> TURIZM SOHASIDA MALAKALI KADRLAR TAYYORLASH VA BANDLIGINI TA'MINLASHNING XORIJIY MAMLAKATLAR MODELLARI TAHLILI	72-80
<i>Murodova, Nargiza Utkirovna</i> BARQAROR TURIZM MARKETING STRATEGIYASI SIFATIDA	81-85
<i>Мадаминов, Инъомжон Озодович</i> КОРХОНАЛАР ИНВЕСТИЦИОН ВА ИННОВАЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА СОЛИҚЛАРНИНГ ЎРНИ	86-93
<i>Abdusalomov, Jaxongir O'ktam o'g'li</i> TIJORAT BANKLARIDA JISMONIY SHAXSLAR KREDITLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	94-101
<i>Кулибоев, Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИДА МОЛИЯВИЙ АКТИВЛАР ҲИСОБИ ВА НАЗОРАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	102-111

Мараимова, Умида Исмаилжановна

КОРХОНА БОШҚАРУВИ АМАЛИЁТИДА МАРКЕТИНГ ДАСТУРЛАРИНИ АМАЛ ҚИЛИШИГА
БАҒИШЛАНГАН КОНЦЕПЦИЯЛАР 112-120

Askarova Sevvara Baxtiyorovna

RAQAMLI IQTISODIYOT DAVRIDA BIZNES VA TADBIRKORLIKNING AHAMIYATI 121-125

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна

ИЛК ЎРТА АСРЛАР ШАРҚ САНЪАТИДА РОМАНТИК ЙЎНАЛИШНИНГ ЭСТЕТИК
АСОСЛАРИ 126-133

Rizaev, Nodir Sobirovich

XX ASR BOSHLARIDA BUHORO JADIDLARINING IJTIMOYI- SIYOSIY QARASHLARI..... 134-138

Шукруллаева Гулчеҳра Насруллаевна

ЖАЗО ГЕНЕЗИСИДАГИ АХЛОҚИЙ МУҲИТ ЖАРАЁНИНИ КОНЦЕПТУАЛ ТАДБИҚ
ЭТИШНИНГ ФАЛСАФИЙ МАСАЛАЛАРИ 139-144

Shokirov Toxirjon Nurmatatovich

MADANIYAT VA SAN'AT FALSAFASINING VAHS MAVZULARI 145-149

Ulug'murodov Elyor Saydulloevich

GNOSEOLOGIYADA TASAVVUFİY TAJRIBANI O'RNI VA AHAMIYATI 150-154

Ganiev Sherxon Meytanboevich

HOZIRGI DAVR FANI VA FALSAFASIDA MADANIY VA MA'NAVIY-AXLOQIY TANLOVNI
NAMOYON BO'LISH SHAKLLARI 155-164

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Daliev Madina Xabibullaevna, Kristian Kapone, Satibaldiyeva Nigora Alimqul qizi

TERMINOLOGIYADA TERMIN VA UNGA TENG BO'LGAN TUSHUNCHALARNING
TADQIQI 165-178

Chorieva Iroda Kurbonboevna

TARKIBIDA TIBBIYOT XODIMLARI NOMLARI BO'LGAN INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING
TURLI HUSUSIYATIGA KO'RA TASNIFI 179-183

Sharipov, Abdulaziz Akmalovich

GID-TARJIMONLAR NUTQINING O'RGANILISH ASPEKTLARI 184-188

Urinova Tursunoy Urin kizi

LIBOS DIZAYNI VA MODASINING SHAKLLANISH VA RIVOJLANISH DAVRLARI HAMDA
YO'LLARI 189-193

Норматова Шоира Умаровна, Абдурахманова Меҳрибон Дустмуродовна

ТИЛ ТАЪЛИМИДА БАДИИЙ АДАБИЁТ ЎҚИТИШ УСУЛЛАРИ 194-199

Eshniyazova Maysara Beknazarovna

«SIROJUL MUSLIMIN» VA «ARBA'IN» ASARLARIDA G'OYAVIY-BADIIY TAHLILI 200-208

Nazarov, Sardor Shamurodovich

INGLIZ VA O'ZBEK TILI SO'Z BIRIKMALARI STRUKTUR-SEMANTIK XUSUSIYATLARNING
QIYOSIY ASPEKTD A O'RGANILISHI 209-213

<i>Bazarbaeva Albina Mingaliyevna</i> RANG TURLARI VA ULARNI TAHLIL QILISH: SEMANTİK VA STILISTİK	214-218
<i>Бердиева, Зулфия Сафаровна</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНТРОПОНИМОВ В НЕМЕЦКИХ СКАЗКАХ	219-223
<i>Адилова Дилором Кадировна</i> ЎЗБЕК ВА РУС ТИЛЛАРИДАГИ ШЕЪРИЙ МАТНЛАРДА “АЁЛ” ШАХСИЙ ФАЗИЛАТЛАРИНИ ИФОДАЛОВЧИ СЎЗЛАРНИНГ СЕМАНТИК МАЙДОНИ ТАСВИРИ	224-230
<i>Хасанова Юлдуз Мухтор қизи</i> ШАРҚ ВА ҒАРБ ҲАЙВОНЛАР ҲАҚИДАГИ ЭРТАКЛАРИДА “АХЛОҚ” МОТИВИНИНГ БАДИИЙ КОНЦЕПТУАЛЛАШУВИ	231-236
<i>Олимова Хуршида Вайдиллаевна</i> ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ЛАҚАБЛАРНИНГ СТИЛИСТИК ИМКОНИАТЛАРИ	237-243
<i>Polvonniyozova Mahliyo O'ktamjon qizi</i> IKKINCHI TILNI EGALLASHDA AFFEKTIV OMILLARNING ROLI	244-247
<i>Normamatov Farrux Komiljon o'g'li</i> YAXSHILIK KONSEPTINING INGLIZ MILLIY MADANIYATIDAGI AHAMIYATI	248-253
<i>Yakubov Faxriddin</i> SAYLOVOLDI SIYOSIY DISKURSI XUSUSIYATLARI	254-259
<i>Bekmuratova Dilbar Xushmamatovna</i> TA'LIM TERMINOLOGIYASIDAGI ANTONIMIM: TAHLIL VA PEDAGOGIK AMALIYOT UCHUN MA'LUMOTLAR	260-264
<i>Sharofova Sevinch Jamoliddin qizi</i> OMON MATJON SHE'RIYATIDA ALLITERATSIYA	265-269
<i>Amonova Dilshoda Azamatovna</i> ERTAKLARNING BOLALAR ADABIYOTIDAGI O'RNI	270-276
<i>Tuxtayeva Dildora Zokirovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA INSON AQLIY QOBILIYATINI IFODALOVCHI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI	277-281
<i>Sattorova Nafisa Isomidinovna</i> O'YBEK IJODIDA BADIY KONSEPTNING VOQELANISHI	282-285
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Абдурахманова Нодирахон</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ БЛОКЧЕЙН И СМАРТ-КОНТРАКТОВ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)	286-290
<i>Турғунов Муроджон Турсунбоевич</i> “АВЕСТО”ДА КИШИЛАР ЎРТАСИДАГИ ЎЗАРО МУНОСАБАТЛАРИГА ВА ОДОБ-АХЛОҚҚА ҚАРШИ ЖИНОЯТЛАРНИНГ ИФОДАЛАНИШИ	291-298

<i>Султонов Мухсинжон Муқимович</i> АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИБ ЎЗГАЛАРНИНГ МУЛКИНИ ТАЛОН-ТОРОЖ ҚИЛИШ ТУШУНЧАСИ	299-309
<i>Ходжиев Юнус Мухитдинович</i> АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАЪМИНЛАШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	310-315
<i>Makhmudova Khurmat Mukhtorovna</i> МЕХНАТ ҲУҚУҚИНИНГ КОНСТИТУТСИЯВИЙ АСОСЛАРИ ВА КАФОЛАТЛАРИ	316-330
<i>Nurullayev Shoxrux Shuxratillayevich</i> ҚУРИЛИШ СОҲАСИДА АТРОФ-МУҲИТНИ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗА ҚИЛИШДА РАҚАМЛАСHTIRISH VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR	331-337
<i>Otamirzayev Oybek Murodullo o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA PLASTIK CHIQUINDILARDAN FOYDALANISHNI CHEKLASHNING HUQUQIY MASALALARI VA HORIJ TAJRIBASI	338-341
<i>Safarov Jamshid Ismoilovich</i> XALQARO HUQUQ DOKTRINASIDA SHARTNOMA MAJBURIYLIGIGA ROZILIKNI IFODALASH INSTITUTINING SHARTNOMANING HAQIQIY EMASLIGI, AMAL QILISHINI BEKOR QILISH, TUGATISH VA TO'XTATIB TURISHDA AHAMIYATI	342-349
<i>Шарипов Санжар Собирович, Бозоров Азимжон Ахатович</i> ОММАВИЙ ТАДБИРЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА ЎТКАЗИШ ВАҚТИДА ЖАМОАТ ТАРТИБИНИ САҚЛАШ ФАОЛИЯТИНИ БОШҚАРИШНИНГ МОҲИЯТИ, АҲАМИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	350-357
<i>Normurodova Behro'za Xolmo'minovna</i> RAQAMLI OCHIQ MANBALAR VA ULARDAN RAQAMLI KRIMINALISTIKADA FOYDALANISH	358-366
<i>Неъматов Азизбек Ғолибжон ўғли</i> ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВДА ЖИНОЯТЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ВАЗИФАСИНИНГ МОҲИЯТИ ВА АҲАМИЯТЛАРИ	367-373
<i>Дадабоева Дилфуза Нурматовна</i> ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРНИНГ ИШТИРОКИ АҲАМИЯТИ	374-378
<i>O'razbayev Laziz Shuhrat o'g'li</i> MUHIM RAQAMLI INFRATUZILMALARGA NISBATAN AMALGA OSHIRILADIGAN HUJUMLAR VA ULARNING OLDINI OLISH	379-383
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Xudoyberganov Doniyor Yangiboy o'g'li</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KOGNITIV KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURIYATI	384-388
<i>Hazratov Fazliddin Xikmatovich</i> OBYEKTGA YO'NALTIRILGAN DASTURLASH TILLARI ORQALI TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH	389-393

<i>Khojamkulov Rasulbek Kurbon oqli</i> BO'LAJAK MUHANDISLARNI LOYIHALASH KOMPETENSIYALARINI KOMPYUTER GRAFIKASI YORDAMIDA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	394-398
<i>Закирова Зулхумор Зоиржоновна</i> МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ ОЛИШ ШАКЛИ СИФАТИДА ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШ ҚОБИЛИЯТИНИ ОШИРИШДА ЎҚИТУВЧИ САВОЛ ЖАВОБЛАРИНИ ЎРНИ	399-404
<i>Eshnazarov Murod Karimovich</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI GERMENEVTIK YONDASHUV ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHNI TAKOMILLASHTIRISH	405-410
<i>Mengliqulov Xayrulla Aliqulovich</i> TALABA QIZLARING SUZISH MALAKA VA KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA DIFFERENSIAL YONDASHUV	411-415
<i>Komilova Dildora Gulamjonovna</i> INGLIZ TILI O'QITISH BO'YICHA IQTISODIYOT TALABALARINING KASB-KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH	416-420
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> SPORTCHILARNING BOKSDAGI TEXNIK HARAKATLARIGA MOSLASHISH REAKSIYALARI	421-426
<i>Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li</i> BOLALARGA HARAKATLI O'YINLARNI O'RGATISH SHARTLARI VA USULLARI	427-432
<i>Axmedov Akmal Yusufovich</i> OLIY TA'LIM JARAYONIDA BO'LAJAK PSIXOLOGLARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHNING MUHIM MEZONLARI	436-440
<i>Donisheva Gulro'y Axrorqul qizi</i> CHET TILINI O'RGANISH JARAYONIDA AKTDAN FOYDALANISH	441-444
<i>Qurbonboyeva Dilfuza Shukur qizi</i> TALABALARNING MULOQOT KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH	445-449
<i>Эркабоев Ойбек Мухаммаджонович</i> ТЕМПЫ ПРИРОСТА ПОКАЗАТЕЛЕЙ СПЕЦИФИЧЕСКИХ КООРДИНАЦИОННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ 6 ЛЕТ	450-456
<i>Абатов Жалғасбай Орынбаевич</i> ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИНИ ТАРИХ ФАНИГА БОҒЛАБ ЎҚИТИШ	457-463
<i>Akramjonova Feruza Akramjonovna</i> МАКТАВГАСНА ТА'LIM TASHKILOTIDA INNOVATSION TA'LIM MUHITINING TA'LIM - TARBIYA JARAYONIGA TA'SIRI	464-468
<i>Mahmudova Zulfiya Xomitovna</i> МАКТАВГАСНА ТА'LIM TASHKILOTI VA OILA HAMKORLIGI	469-476
<i>Abduvosiyeva Mahmuda Xamidullo qizi</i> ХИТОЙ ТА'LIM TIZIMINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	477-483
<i>Boboqulov Chori Urolovich</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA AQLIY QOBILİYATLARNI SHAKLLANTIRISHDAGI PEDAGOGIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMI	484-489
<i>Есанова Гулчеҳра</i> ЁШ ФУТБОЛЧИЛАРНИ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯЛАШ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА УСУЛЛАРИ	490-497

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Volume 4, Issue 5 (may, 2024). -500 p.

CONTENTS

07.00.00 – HISTORICAL SCIENCES

<i>Ismailov Ubaydulla Mamat ugli</i> THE IDEOLOGICAL WORLD OF THE ANCIENT AND MEDIEVAL POPULATIONS OF THE OHANGARON VALLEY (BASED ON MATERIAL SOURCES FOUND AT THE SUYURLITEPA SITE)	16-26
<i>Elmuratov, Bakhodir Abdugapparovich</i> QUESTIONS OF GENESIS OF Keltaminora Culture.....	27-33
<i>Nafiddinova, Khosiat Ravshanovna</i> FAMILY CEREMONIES AND THEIR COVERAGE IN HISTORICAL LITERATURE	34-37
<i>Eshmominov, Ozodbek Ziyodulla ugli</i> PROGRESS OF DEMOGRAPHIC PROCESSES: THE CASE OF SURKHAN OASIS (1925-1946 YY.)	38-41
<i>Akobirov, Mirjalol Ximmatovich</i> DIPLOMATIC RELATIONS OF SULTAN JALOLIDDIN MANGUBERDI WITH THE STATES OF THE MIDDLE EAST AND ASIA MINOR	42-46
<i>Mamatalieva Surayyo Bobomuratovna</i> HISTORIOGRAPHY OF GLASS AND GLASSMAKING	47-52
<i>Dalakyan, Janna Seyranovna</i> CURRENT PROBLEMS OF SPIRITUAL AND MORAL CULTURE YOUTH POSSIBLE SOLUTIONS	53-56

08.00.00 – ECONOMIC SCIENCES

<i>Ergashev, Rahmatulla Khidirovich, Uzakov, Jamshid Norboyevich</i> WAYS TO INCREASE THE ECONOMIC AND SOCIAL EFFICIENCY OF THE PILGRIMAGE TOURISM NETWORK	57-62
<i>Achilov, Farkhodjon Shavkatjon o'g'li</i> STUDYING AND ASSESMENT OF THE INTERNAL CONTROL SYSTEM IN THE AUDIT OF PROVISIONS	63-71
<i>Rakhmatov, Adkham Itolmasovich</i> ANALYSIS OF FOREIGN COUNTRY MODELS OF TRAINING AND EMPLOYMENT OF QUALIFIED PERSONNEL IN THE FIELD OF TOURISM	72-80
<i>Murodova, Nargiza Utkirovna</i> SUSTAINABLE TOURISM AS A MARKETING STRATEGY	81-85
<i>Madaminov, Inomjon Ozodovich</i> THE ROLE OF TAXES IN ENSURING INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITY OF ENTERPRISES	86-93
<i>Abdusalomov, Jahongir O'ktam o'g'li</i> DIRECTIONS FOR IMPROVING PERSONAL LOANS IN COMMERCIAL BANKS	94-101

<i>Kuliboyev, Azamat Shonazarovich</i> IMPROVING ACCOUNTING AND CONTROL OF FINANCIAL RESOURCES IN STATE MEDICAL ORGANIZATIONS	102-111
<i>Maraimova, Umida Ismailjanovna</i> CONCEPTS DEDICATED TO THE IMPLEMENTATION OF MARKETING PROGRAMS IN ENTERPRISE MANAGEMENT OPERATIONS	112-120
<i>Askarova Sevvara Bakhtiyorovna</i> THE IMPORTANCE OF BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP IN THE ERA OF THE DIGITAL ECONOMY	121-125

09.00.00 – PHILOSOPHICAL SCIENCES

<i>Uroкова Aysuluv Jamoliddinovna</i> AESTHETIC FOUNDATIONS OF ROMANTIC DIRECTIONS IN EASTERN ART OF THE EARLY MIDDLE AGES	126-133
<i>Rizayev, Nodir Sobirovich</i> SOCIO-POLITICAL VIEWS OF BUKHARA'S JADIDS AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY	134-138
<i>Shukrullaeva Gulchehra Nasrullaevna</i> PHILOSOPHICAL ISSUES OF CONCEPTUAL IMPLEMENTATION OF THE PROCESS OF THE MORAL ENVIRONMENT IN THE GENESIS OF PUNISHMENT	139-144
<i>Shokirov Takhirjon Nurmamatovich</i> KEY TOPICS OF PHILOSOPHY OF CULTURE AND ART	145-149
<i>Ulugmuradov, Elyor Saidulloevich</i> THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF MYSTICAL EXPERIENCE IN GNOSEOLOGY	150-154
<i>Ganiyev Sherxon Meytanbayevich</i> FORMS OF MANIFESTING CULTURAL AND SPIRITUAL-MORAL CHOICE IN THE SCIENCE AND PHILOSOPHY OF THE PRESENT PERIOD	155-164

10.00.00 – PHILOLOGICAL SCIENCES

<i>Dalievna Madina Xabibullaevna, Christian Capone, Satibaldieva Nigora Alimqul qizi</i> THE STUDY OF TERM AND ITS EQUIVALENT CONCEPTS IN TERMINOLOGY	165-178
<i>Chorieva Iroda Kurbonboevna</i> CLASSIFICATION OF ENGLISH AND UZBEK PROVERBS CONTAINING THE NAMES OF MEDICAL PERSONNEL ACCORDING TO DIFFERENT CHARACTERISTICS	179-183
<i>Sharipov, Abdulaziz Akmalovich</i> STUDY ASPECTS OF SPEECH OF GUIDE-INTERPRETERS	184-188
<i>Urinova Tursunoy Urin kizi</i> PERIODS AND WAYS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF DRESS DESIGN AND FASHION	189-193
<i>Normatova Shoira Umarovna, Abduraxmanova Mehribon Dustmuradovna</i> METHODS OF TEACHING ARTISTIC LITERATURE IN LANGUAGE EDUCATION	194-199
<i>Eshniyazova Maysara Beknazarovna</i> IDEOLOGICAL AND ARTISTIC ANALYSIS IN THE WORKS OF «SIROJUL MUSLIMIN” AND «ARBA'IN”	200-208

<i>Nazarov, Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH AND UZBEK LANGUAGE WORD COMBINATIONS	209-213
<i>Bazarbaeva Albina Mingaliyevna</i> COLOUR TYPES AND ANALYSIS: SEMANTIC AND STYLISTIC	214-218
<i>Berdieva, Zulfiya Safarovna</i> USE OF ANTHROPONYMS IN GERMAN FAIRY TALES	219-223
<i>Adilova Dilorom Kadirovna</i> DESCRIPTION OF THE SEMANTIC FIELD OF WORDS THAT REPRESENT THE PERSONAL QUALITIES OF A "WOMAN" IN POETIC TEXTS IN UZBEK AND RUSSIAN	224-230
<i>Khasanova Yulduz Mukhtor kizi</i> LITERARY CONCEPTUALIZATION OF THE MOTIF "MORALITY" IN THE TALES ABOUT ANIMALS OF THE EAST AND WEST	231-236
<i>Olimova Khurshida Vaydillaevna</i> STYLISTIC POSSIBILITIES OF NICKNAMES IN ENGLISH AND UZBEK	237-243
<i>Polvonniyozova Mahliyo O'ktamjon qizi</i> THE ROLE OF AFFECTIVE FACTORS IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION	244-247
<i>Normamatov Farrukh Komiljon ugli</i> THE SIGNIFICANCE OF THE CONCEPT OF GOODNESS IN ENGLISH NATIONAL CULTURE	248-253
<i>Fakhriddin Yakubov</i> CHARACTERISTICS OF ELECTORAL POLITICAL DISCOURSE	254-259
<i>Bekmuratova Dilbar Xushmamatovna</i> ANTONYM IN EDUCATIONAL TERMINOLOGY: ANALYSIS AND IMPLICATIONS FOR PEDAGOGICAL PRACTICE	260-264
<i>Sharofova Sevinch Jamoliddin qizi</i> ALLITERATION IN THE POETRY OF OMON MATJAN	265-269
<i>Amonova Dilshod Azamatovna</i> THE IMPORTANCE OF FAIRY TALES IN CHILDREN'S LITERATURE	270-276
<i>Tukhtaeva Dildora Zokirovna</i> THE STYLISTIC FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS DENOTING HUMAN INTELLECTUAL ABILITIES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	277-281
<i>Sattorova Nafisa Isomidinovna</i> REALIZATION OF THE ARTISTIC CONCEPT IN OYBEK'S WORKS	282-285
12.00.00 - LAW	
<i>Nodirakhon Abdurakhmanova</i> LEGAL REGULATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES AND SMART CONTRACTS (COMPARATIVE ANALYSIS)	286-290
<i>Turgunov Murodjon</i> EXPRESSION OF CRIMES AGAINST HUMAN RELATIONS AND MORALITY IN "AVESTO"	291-298

<i>Sultonov Muxsinjon Muqimovich</i> THE CONCEPT OF THEFT OF OTHER PEOPLE'S PROPERTY USING INFORMATION TECHNOLOGY	299-309
<i>Xodjiyev Yunus Muxitdinovich</i> SOME LEGAL ISSUES IN INFORMATION SECURITY	310-315
<i>Makhmudova Khurmat Mukhtorovna</i> CONSTITUTIONAL BASIS AND GUARANTEES OF LABOR LAW	316-330
<i>Nurullayev Shokhrukh Shukhratillaevich</i> DIGITALIZATION AND MODERN TRENDS IN ENVIRONMENTAL LEGAL PROTECTION IN THE CONSTRUCTION FIELD	331-337
<i>Otamirzaev Oybek</i> LEGAL ISSUES OF LIMITING THE USE OF PLASTIC WASTE IN UZBEKISTAN AND FOREIGN EXPERIENCE	338-341
<i>Safarov Jamshid Ismoilovich</i> THE SIGNIFICANCE OF EXPRESSING CONSENT TO BE BOUND BY A TREATY IN THE DOCTRINE OF INTERNATIONAL LAW IN THE CONSIDERATION OF THE INVALIDITY OF A TREATY, TERMINATION AND SUSPENSION OF ITS OPERATION	342-349
<i>Sharipov Sanjar Sobirovich, Bozorov Azimjon Akhatovich</i> PUBLIC EVENTS FOR THE ORGANIZATION AND HOLDING OF EVENTS TIMELY ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE COMPANY IMPLEMENTATION OF PUBLIC AWARENESS ACTIVITIES ESSENCE, SIGNIFICANCE AND CHARACTERISTIC FEATURES	350-357
<i>Normurodova Behruza Kholmuminovna</i> DIGITAL OPEN SOURCES AND THEIR USE IN DIGITAL FORENSICS	358-366
<i>Nematov Azizbek Golibjon o'g'li</i> THE NATURE AND IMPORTANCE OF THE TASK OF CRIME PREVENTION IN THE PRELIMINARY INVESTIGATION	367-373
<i>Dadaboeva Dilfuza Nurmatovna</i> THE SIGNIFICANCE OF THE PARTICIPATION OF NON-GOVERNMENT NON-PROFIT ORGANIZATIONS IN BUSINESS ACTIVITY	374-378
<i>Urazbayev Laziz Shuhrat ogli</i> ATTACKS ON CRITICAL DIGITAL INFRASTRUCTURES AND THEIR PREVENTION	379-383
13.00.00 – PEDAGOGICAL SCIENCES	
<i>Khudoyberganov Doniyor</i> THE NEED TO DEVELOP THE COGNITIVE COMPETENCE OF YOUNGER STUDENTS	384-388
<i>Hazratov Fazliddin Khikmatovich</i> FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS THROUGH OBJECT-ORIENTED PROGRAMMING LANGUAGES	389-393
<i>Khojamkulov Rasulbek Kurbon ogli</i> THE IMPORTANCE OF DEVELOPING DESIGN COMPETENCES OF FUTURE ENGINEERS USING COMPUTER GRAPHICS	394-398

<i>Zakirova Zulkhumor Zairjonovna</i> THE ROLE OF TEACHER QUESTIONING IN DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS AS A WAY TO INDEPENDENT LEARNING	399-404
<i>Eshnazarov Murad Karimovich</i> IMPROVING PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS BASED ON THE HERMENEUTIC APPROACH	405-410
<i>Menglikulov Khairulla Alikulovich</i> DIFFERENTIAL APPROACH TO FORMING SWIMMING ABILITIES AND SKILLS IN FEMALE STUDENTS	411-415
<i>Komilova Dildora Gulamjanovna</i> DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF ECONOMICS STUDENTS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING	416-420
<i>Turdimurodov Dilmurod Yuldashevich</i> ADAPTIVE REACTIONS OF ATHLETES TO TECHNICAL ACTIONS IN BOXING	421-426
<i>Abdullayev Dilshod Xamidullo o'g'li</i> CONDITIONS AND METHODS OF TEACHING ACTIVITY GAMES TO CHILDREN	427-432
<i>Akhmedov Akmal</i> IMPORTANT CRITERIA FOR PREPARING FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE PROCESS OF HIGHER EDUCATION	433-440
<i>Donisheva Gulro'y Axrorqul qizi</i> USE OF IT IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE	441-444
<i>Qurbonboyeva Dilfuza Shukur qizi</i> FORMING COMMUNICATION COMPETENCES OF STUDENTS	445-449
<i>Erkaboev Oybek Mukhammadzhonovich</i> THE GROWTH RATE OF INDICATORS OF SPECIFIC COORDINATION ABILITIES OF CHILDREN AGED 6 YEARS	450-456
<i>Abatov Jalgasbay Orinbaevich</i> TEACHING FINE ART LESSONS IN CONNECTION WITH HISTORY	457-463
<i>Akramjonova Feruza Akramjonovna</i> INFLUENCE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON THE EDUCATIONAL PROCESS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION	464-468
<i>Makhmudova Zulfiya Khomitovna</i> ORGANIZATION OF PRESCHOOL EDUCATION AND FAMILY COOPERATION	469-476
<i>Abduvasieva Mahmuda Xamidullo qizi</i> UNIQUE ASPECTS OF THE CHINESE EDUCATION SYSTEM	477-483
<i>Boboqulov Chori Urolovich</i> PEDAGOGICAL PROBLEMS IN THE FORMATION OF MENTAL ABILITIES IN PRIMARY CLASS STUDENTS AND THEIR SOLUTION	484-489
<i>Esanova Gulchehra</i> PRINCIPLES AND METHODS OF PHYSICAL TRAINING OF YOUNG FOOTBALL PLAYERS	490-497

Received: 22 April 2024

Accepted: 1 May 2024

Published: 10 May 2024

Article / Original Paper

PHILOSOPHICAL ISSUES OF CONCEPTUAL IMPLEMENTATION OF THE PROCESS OF THE MORAL ENVIRONMENT IN THE GENESIS OF PUNISHMENT

Shukrullaeva Gulchehra Nasrullaevna

Independent researcher of the National University of Uzbekistan

Abstract. It is important to analyze the theoretical aspects of how punishment has a strong impact on a person's life, forcing him to refrain from immorality and offenses in the future. This article is based on the need to study and investigate the problems of the mental state of the punishable person, changes in him, the impact on his family members, the attitude of others towards him, on the attitude of people towards him when he returns to public, i.e. to his former state.

Keywords: punishment, morality, moral environment, inevitability of punishment, civil society, law, democracy

ЖАЗО ГЕНЕЗИСИДАГИ АХЛОҚИЙ МУҲИТ ЖАРАЁНИНИ КОНЦЕПТУАЛ ТАДБИҚ ЭТИШНИНГ ФАЛСАФИЙ МАСАЛАЛАРИ

Шукруллаева Гулчеҳра Насруллаевна

Ўзбекистон Миллий университети мустақил изланувчиси

Аннотация. Жазо инсон ҳаётига кучли таъсир кўрсатиб, уни келгусида ахлоқсизлик ва ҳуқуқбузарликлардан тийилишига сабаб бўлишини назарий жиҳатларини таҳлил қилиш муҳимдир. Ушбу мақолада жазоланган инсоннинг руҳий ҳолати, ундаги ўзгаришлар, оила аъзоларига таъсири, унга нисбатан бошқаларнинг муносабати, жамоатга яъни илгариги ҳолатига қайтишида инсонларнинг унга нисбатан муносабати билан боғлиқ муаммоларини ўрганиш ва изланишлар олиб бориш зарурлиги асосланган.

Калит сўзлар: жазо, ахлоқ, ахлоқий муҳит, жазонинг муқаррарлиги, фуқаролик жамияти, қонун, демократия

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I5Y2024N19>

Кириш. Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг эълон қилиниши мамлакатимиз тарихида янги даврни бошлаб берди. Бунинг натижасида ўзлигимизни англаш, Ватанимиз тарихини холисона ҳар томонлама ўрганиш, миллий қадриятларимиз ва урф-одатларимизни тиклашимиз учун ижтимоий, сиёсий шарт-шароитлар яратилди.

Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқий давлат қуриш ва демократик фуқаролик жамиятини шакллантиришдек улкан вазифани ўз олдига қўйди. Мазкур шароитда инсон ҳуқуқларини муҳофаза қилиш, жамиятнинг ахлоқий муносабатларини тартибга солиш масалалари алоҳида аҳамият касб этмоқда. Ишонч билан айтиш мумкинки, ахлоқсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда тарбиянинг роли беқиёсдир. Бу

ҳақда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев 2019 йил 15 июнь куни Тошкентда бўлиб ўтган анжуманда сўзлаган нутқида қуйидаги фикрларни билдирди:

«Бизни ҳамиша ўйлантириб келадиган яна бир муҳим масала – бу ёшларимизнинг одоб-ахлоқи, юриш-туриши, бир сўз билан айтганда, дунёқараши билан боғлиқ. Бугун замон шиддат билан ўзгаряпти. Бу ўзгаришларни ҳаммадан ҳам кўпроқ ҳис этадиган ким – ёшлар. Майли, ёшлар ўз даврининг талаблари билан уйғун бўлсин. Лекин айти пайтда ўзлигини ҳам унутмасин. Биз киммиз, қандай улуғ зотларнинг авлодимиз, деган даъват уларнинг қалбида доимо акс-садо бериб, ўзлигига содиқ қолишга ундаб турсин. Бунга ниманинг ҳисобидан эришамиз? Тарбия, тарбия ва фақат тарбия ҳисобидан» [1; Б.19]

Маънавий тарбия кун тартибидаги энг долзарб масалага айланган ҳозирги шароитда ахлоқий ва ҳуқуқий жазонинг инсон тарбиясига таъсири муаммоларини ўрганиш катта аҳамиятга эга. Гап шундаки, ахлоқий ва ҳуқуқий қонун-қоидалар, унинг таркибий қисми бўлган жазо билан боғлиқ қоидалар асрлар давомида халқимиз маънавиятининг асосини ташкил қилиб келган.

Жамият асрлар давомида ишлаб чиқилган ва амалда исботланган нормалар тизими ёрдамида барқарор ишлайди ва ўзига хослигини сақлайди. Ижтимоий меъёрларнинг самарадорлигини қўллаб-қувватлайдиган ёки уларнинг бузилишига қарши курашиш воситаларидан бир бу санкциялардир. Жазо энг умумий маънода — шахслараро муносабатларнинг бузилган яхлитлигини тиклайдиган салбий санкция.

«Жазо» тушунчасида салбий санкцияларнинг камида учта шакли ўзаро кесишишини кўриш мумкин. Асосий маданий-ижтимоий меъёрлар қонунларда, диний амрларда ва ахлоқий талабларда белгилаб қўйилганлиги сабабли, улар тўғрисида ҳуқуқий, диний ва ахлоқий контекстда гапириш ўринлидир. Ушбу мавзунини ўрганиш фанлараро ёндашувни қўллашни талаб қилади, бу эса жамият фаолиятининг механизмларини яхлит ва ҳар томонлама англаш учун қўшимча имкониятлар очади.

Жамиятни меъёрий тартибга солишнинг диний, ахлоқий ва ҳуқуқий шаклларидаги ўзаро боғлиқлиги ва бир-бирига бўйсунлигини фақат маданий динамикани ҳисобга олган ҳолдагина етарли даражада баҳолаш мумкин. Кўплаб замонавий ҳодисалар, бугун ишлаётган мураккаб тизимлар каби жазонинг келиб чиқиши ҳам ўтмишга бориб тақалади. Жазонинг маълум бир турини тушуниш учун (ўлим жазоси, жисмоний жазо ёки ахлоқий жазо), унга сабаб бўлган даврни тушуниш керак. Айти пайтда, даврга у эрда қўлланилган жазо нуқтаи назаридан қараш, ўша даврнинг ўзига хос хусусиятларини яхшироқ тушунишга имкон беради. Бундан ташқари, жазони аниқ тарихий шароитларда кўриб чиқиб, нафақат воқеаларни тушуниш, балки уларни ўша давр инсонлари қандай баҳолаганини ҳам кўриш мумкин, чунки жазо ҳам меъёрларнинг бузилишига қарши реакция, қимматли муносабатдир.

Жазони ўрганиш нафақат ўтмишни англаш, балки ҳозирги мураккаб ахлоқий-ҳуқуқий тўқнашувлардан чиқиш йўллари топиш имконини беради. Инсон онгидаги ахлоқий ва ҳуқуқий нисбатларнинг ўзига хослиги, шунингдек, ижтимоий идеалнинг у ёки бу қарашларга мувофиқ ҳаракатлари жамиятнинг ҳуқуқий маданиятини ташкил этади. Ҳуқуқий маданият билимлар, қадриятлар, муносабатлар ва уларга асосланган ҳаракатларнинг мураккаб тизимидир.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Жазо тушунчасининг вужудга келиши тарихий манбалар билан узвий боғлиқдир, ибтидоий давр одамлари қабилалар бўлиб яшаган даврларда ҳам айбдорлиги учун қабиладан ҳайдаш каби жазонинг илк кўринишларини учратамиз. Қадимги давр Шарқ ва Ғарб фалсафасида жазо муаммоси азалдан ўрганиб келинган. Жумладан, Зардуштийлик дининг муқаддас китоби «Авесто» да ҳам инсоннинг қилган айбига кўра жазо чоралари қўлланилганини кўраамиз. Ислон динида мусулмонларнинг содир этган жиноятига, ахлоқсизлигига шариат бўйича кўриладиган жазолар : «Қуръони карим», «Ҳадиси шариф», «Ижмў», «Қиёс» ҳукмларига биноан кўрилган. Яқин Шарқда ягона ҳуқуқий макон сифатида тарихий асарда келтириб ўтилган ёзма манбаларда қайд этилган пайтдан бошлаб жазо мураккаб тизимининг мавжудлигини билдириб ўтишга ҳаракат қилган. Қадимги Шарқнинг турли минтақаларида яратилган, ҳамма маълум қонун ҳужжатлари, шунингдек, янги очилган ҳуқуқий ҳужжатлар, шу жумладан Угарит шахри (замонавий Рас Шамра, Сурия) каби чекка ҳудудлардаги қонунлар илмий муаммоларнинг вужудга келганлигидан далолат эканлигини билдирди. Қадимги Шарқ илмий тавсифлаш натижасида жазо яъни мавҳум, умумлаштирувчи хоссага эга эканлигини билдиради. Илмий метатил, хусусан, ҳуқуқшунослик соҳасида қадимги цивилизациянинг ютуғи сифатида такомиллашиб боради деган фикрлар ҳам мавжуддир. Қадимги Шарқда ҳуқуқ назарияси очиб берилгандан сўнг казус ҳуқуқининг пайдо бўлишига сабаб бўлган ва уни тавсифлаш шакли сифатида вужудга келган. Шу билан бирга, қадимги даврларда муҳим ҳуқуқий тушунчалар шаклланган: қасддан ва беҳосдан (эҳтиётсизлик туфайли) қотиллик содир этиш сабаблари; мувофиқлик тегишли жараён (гувоҳларнинг кўрсатмалари, ишда иштирок этиш зарурияти) каби жараёнларни ўз ичига олиб борган. Шу билан бир қаторда бир нечта гувоҳлар, далиллар базаси, даъво аризаси, судьяларни тайинлаш масалалари муҳим асосни ташкил этган. Қадимги Шарқда ёзма ҳуқуқ кенг кўламли қонунлар кодекслари кўринишида

Пайдо бўлган, судлар учун амалий қўлланма сифатида мўлжалланган қарорлар қабул қилинган, судьялар ишида муайян муаммоларни кўриб чиқишда асосий кўрсатмалар берилган. Турли қонунлар ва қонуности ҳужжатлари билан вазиятни ҳал этишга интилган. Н.С.Тагансев[2; Б.97], жазонинг мақсадини белгилаб, «Айбдорга у томонидан содир этилган ҳаракат учун қўлланиладиган жазо чораси шундай бўлиши керакки, у давлат томонидан жазолашдан кўзланган мақсадлар учун хизмат қилсин» , дейди. Жазонинг мақсадидан ушбу мақсадга эришиш йўлида муайян масалаларни ҳал қилувчи, оралиқ натижаларга эришувчи жазонинг функциясини фарқлаш лозим. Жазонинг мақсади ва тушунчалари функцияларини фарқламаслик ҳолатлари юридик адабиётларда учраб туради. Бу нафақат у ёки бу, балки, жазони ижтимоий жиҳатдан тайинлаш, жинсий жазо сиёсатини белгилаб олиш учун халақит беради. Масалан, жазонинг мақсади сифатида жазолашнинг ўзини белгилаш.

Жиноят кодексининг 42-моддасида жазонинг:

- 1) маҳкумни ахлоқан тузатиш;
- 2) шахснинг жинсий фаолиятига тўсқинлик қилиш;
- 3) бошқа шахслар томонидан жиноят содир этилишининг олдини олиш каби мақсадлари белгилаб қўйилган. Баъзи бир олимлар жазолашни жазонинг мақсадларидан бири деб қайд этадилар. Масалан, Н.А.Беляев «Жазонинг мақсади бўлган

жазолаш деганда, биз ҳуқуқбузарга азоб бериш ва у томонидан содир етилган жиноят учун озодликдан маҳрум етишни тушунамиз», дейди. Бу еса қонунга умуман зиддир[3; Б.25]. И.И.Карпес еса, «Жазо чораси қўллаш билан маҳқум жазоланар экан ва муайян мақсадга эришиллар экан, демак жазолаш жазонинг мақсадларидан биридир», деб таъкидлайди.

Муҳокама. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 42-моддаси 2-қисмида жазонинг мақсади белгиланган бўлиб унга кўра: «Жазо маҳқумни ахлоқан тузатиш, унинг жиний фаолиятини давом эттиришига тўсқинлик қилиш, шунингдек, бошқа шахсларнинг жиноят содир этишини олдини олиш мақсадида қўлланилади». Фуқаролик жамияти — ахлоқ ва қонуннинг амалий бирлиги учун ягона ва муҳим пойдевордир. Европада фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ҳуқуқий маданиятни ривожлантириш жараёнида жазо учун қўлланиладиган асосий муросавий ахлоқий ва ҳуқуқий тамойиллар яратилди. Уларнинг асосийлари қуйида тизимлаштирилган. Булар, авваломбор, С.Монтеске, С.Бекария, И.Бентем, М.Фуко томонидан таклиф қилинган тамойиллардир. Уларнинг деярли барчаси расмийлаштирилиб, замонавий суд амалиётида у ёки бу даражада қўлланилади[4; Б.141].

1. Жазо воситаларини тежаш принципи. У гуманизм талабларига асосланади. Монтескенинг фикрига кўра ҳар қандай ортиқча жазо нафақат жазоланганларнинг манфаатларига, балки бутун жамият манфаатларига доимо салбий таъсир кўрсатади. Айбланувчини бошқа таъсир чоралари энди ёрдам бермаса, фақат ўта оғир ҳолатларда жазолаш мумкин. Фақатгина жазо билан жиноятлар камайишига эришишнинг иложи йўқлиги аён: шунинг учун давлат бунга эришиш учун бошқа йўллари (рағбатлантириш, таълим ва ҳуқуқий онгни ривожлантириш, фуқаролик жамияти институтларини ривожлантиришни рағбатлантириш ва бошқалар) қўллаши керак.

Ш.Л.Монтеске биринчи навбатда шахснинг ҳуқуқий дахлсизлиги тарафдори бўлгани учун жазоларнинг ҳаддан ташқари шафқатсизлигига қарши гапирган. У нафақат ахлоқ, балки соғлом ақл ҳам шафқатсизликка қарши туришини таъкидлади: «Тажриба шуни кўрсатадики, инсонпарварлашган жазолар жазолари шафқатсиз бўлмаган мамлакатлар фуқароларининг онгида бошқа мамлакатларнинг энг шафқатсиз жазоларидан кам бўлмаган таассурот қолдирадилар.

2. Адолат принципи. Бу қадимги даврлардан бошлаб жазо назариясида муҳим ҳисобланади. Ушбу тамойилга мувофиқ жазо жиноятнинг ижтимоий хавфлилиги даражасига, уни содир етиш шароитларига ва жиноятчи шахсига мос келиши керак. Яъни, ҳаддан ташқари енгил ва ўта оғир жазо адолатни ифодаламайди. Адолат принципи қонун билан расмий равишда белгиланган юқори ва қуйи чегаралардан юқори бўлган жазоларга аниқ тақиқ қўяди.

Адолат тушунчаси тенглик ва тенгсизлик билан чамбарчас боғлиқ. Масалан, агар иккита жиноят оғирлиги бўйича тенг бўлса, унда ушбу жиноятлар учун жазо тенг равишда тайинланиши керак. Унга кўра, турли хил оғирликдаги жиноятлар учун бир хил жазо тайинланиши мумкин емас.

Ушбу позицияга кўра, тенгликни индивидуалликни ҳисобга олиш принципи билан тўлдириш керак, яъни. тенглик ва тенгсизликнинг мувозанатли ҳолатини топилганда, яъни ушбу иккала тамойил ҳам ҳисобга олинган ҳолда тенглик пайдо бўлади.

3. Индивидуалликни ҳисобга олиш принципи. Ушбу принципда қуйидагилар таъкидланади: жиноятчининг шахсияти, унинг ижтимоий хавфлилик даражаси, жиноят содир етиш шароитлари, жазонинг жиноятчи ва унинг қариндошларига таъсирини ҳисобга олиш зарур. Шу билан бирга, жазонинг қонуний доирасидан чиқиб кетиш мумкин эмас.

Табиийки, барча керакли хусусиятларни аниқлаш ниҳоятда мушкул вазифадир ва бу ерда, худди айбдорлик ҳукмида бўлгани каби, тўғри қарор қабул қилиш учун жавобгарлик судьяда бўлади.

4. Шахс мустақиллаги принципи жазонинг қариндошларига эмас, балки фақат айбдорга тегишли бўлишини талаб қилади. Ҳар бир инсон ирода ўз хатти-ҳаракатлари учун жавобгар бўлиши керак.

5. Демократия принципи. Демократия принципи фуқаролик жамияти аъзоларининг одил судловни амалга оширишда иштирок етишининг турли шаклларида иборат.

Бу принципга кўра адолат барча фуқаролар учун тушунарли ва аниқ бўлиши керак, шунда жамиятнинг ҳар бир аъзоси жиноий ҳаракатларни қонуний ҳаракатлардан ажрата олади. Қонунлар ҳамма учун очиқ бўлиши керак, улар тўғрисида маълумот ва ҳуқуқий билимлар умумий таълим тизимида берилиши ва ҳуқуқий онгни жуда ёшлигидан тарбиялаш керак. Фуқаролик жамияти ва суд ҳокимиятининг доимий очиқ мулоқоти, «иш юритиш махфий эмаслиги, айбланувчининг судлангани ёки оқланганлиги сабаблари ҳаммага маълум бўлиши ва жазонинг асосларини ҳамма билиши учун» муҳимдир.

Натижалар. Жазо генезисидаги ахлоқий муҳит жараёнини концептуал татбиқ этишда жазонинг этимологик келиб чиқишини ифодаладиган кўрсатма, тавба, ибрат, қасос, азоб-уқубатлар, пул компенсацияси каби ҳуқуқий, ахлоқий ва диний тушунчалар ҳам унинг моҳияти ва мақсади турли хил маъноларни ифодалашини билдиради. Социология жазога шахсларнинг хулқ-атвори устидан ижтимоий назорат қилиш элементи сифатида фойдаланиладиган салбий ижтимоий санкция сифатида қаралади. Шу билан биргаликда, социологлар жазо ва мукофотлар инсонда ҳаёт фаолиятида мотивацион роль ўйнашини ҳам алоҳида таъкидлаб ўтганлар. Педагогика ва психологияда эса, жазога нисбатан ижобий ёндашувни кўришимиз мумкин. Унга кўра, жазолаш – бу тарбияланувчиларнинг хатти-ҳаракати ва фаолиятига салбий баҳо беришдир. Жазо жамоа манфаати учун қўлланадиган охириги тарбия методи.

Ахлоқ қоидаларида жазо умумлаштирилган маънода тушунилади, унга кўра: Жазо — белгиланган қоидалар (қоидалар, қонунлар) бузилган тақдирда қўлланиладиган ва жиноятчининг имкониятларини чеклаш ва ижтимоий мақомини пасайтириш (ҳуқуқларидан, мулкидан, эркинлигидан) маҳрум қилишдан иборат бўлган салбий санкциялар. Хулоса сифатида айтиш мумкинки, жазо ўзида ҳам ахлоқий ҳам ҳуқуқий элементларни ифодалайди.

Жазонинг у ёки бу турини тушуниш ва тушуниш учун тегишли давр маданиятининг ўзига хос хусусиятларини билиш керак. Аммо, бошқа томондан, жазони маданий ва тарихий турлар призмасидан кўриб чиқиб, маданиятнинг маълум ижтимоий-маданий қоидалар, меъёрлар, тақиқларнинг бузилишига муносабатининг ўзига хос хусусиятларини баҳолаш орқали унинг моҳиятини яхшироқ тушуниш мумкин.

Озодликдан маҳрум қилиш жазоси тадқиқотида жазони муайян режимга эга бўлган ихтисослаштирилган муассасада жамиятдан мажбурий ажратиб қўйишдан иборат жазо тури сифатида қаралади. Ижтимоий-маданий меъёр ёки ҳуқуқни бузган одамнинг чекланган маконга кўчиши ва шу билан унинг жамият билан алоқасини чеклаши узоқ вақтдан бери маълум. Лекин у 16—17-асрларда Голландияда, кейинроқ кейинчалик Германияда ҳам қўлланила бошланди. 18-аср охири 19-аср бошларида Европа маданиятининг ҳуқуқий тизимида озодликдан маҳрум қилиш билан жазолаш мустаҳкам ўрин олди. Ушбу турдаги жазо ўша даврда энг кўп қўлланиладиган оғир меҳнат ва ўлим жазосига ҳақиқий муқобил бўлган жазо ҳисобланган. Озодликдан маҳрум қилиш билан жазолаш, бир томондан, жиноятчига уни тузатиш учун таъсир ўтказиш имконини берган бўлса, иккинчи томондан, меҳнатдан «ақлсиз» фойдаланишга тўсқинлик қилган.

Хулоса. Ҳозирги вақтда жамиятдан ажратиб қўйишни назарда тутувчи барча жазо турларини ўз ичига олган қамоқ жазоси энг кўп қўлланиладиган жазо турларидан биридир. Тадқиқотнинг аҳамияти шундан иборатки, озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўрганиш фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг зарурий шарти сифатида ахлоқий ва ҳуқуқий маданиятнинг моҳиятини тўғри тушунишга хизмат қилади. Озодликдан маҳрум қилиш билан жазони жамиятнинг ахлоқий, ҳуқуқий ва ижтимоий-маданий соҳаларини қамраб олувчи ҳодиса деб ҳисоблаш мумкин. Натижада, қамоқ жазосини ажралмас ҳодиса сифатида таҳлил қилиш бизга замонавий жамиятнинг ижтимоий ва маданий муносабатлари, анъаналари, меъёрлари ва қадриятларини чуқурроқ тушуниш ва қадрлаш имконини беради.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Sh.M.Mirziyoev “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash-davr talabi” mavzusidagi 15 iyunda bo’lib o’tgan anjumanidagi so’zlagan nutqi. Toshkent 2019.
2. Таганцев Н. С Русское уголовное право. М.: 1994, Том-2, С-97
3. Беляев Н.А. Т Если наказания и средства их достижения. Л.: 1963, С-25.
4. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы. М., 1999. С. 141.
5. Nitsshe F. Sochineniya v 2 t. t. 1. - М., Minsk, 1990.
6. L.Muxammedjanova L. Davlat xizmatchisi etikasi va imiji. Т.: “Universitet” 2017.
7. https://online.zakon.kz/document/?doc_id=38910832

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).